

Dagspressens håndtering av blant annet Moen-saken og Torgersen-saken gir grunn til å sette spørsmålstegn ved hvordan den fyller sitt viktigste samfunnsoppdrag.

Når dagspressen svikter

KRONIKK

Bjarne Kvam
Journalist og jurist

UTOVER Å FØLGE vanlig norsk lov-givning og avholde seg fra formidling av straffbare injurier, er pressen ikke pålagt noen lovbestemte samfunnsoppgaver. Likevel forutsetter den liberale demokratiske rettsstaten at pressen skal fungere som et kritisk korrektiv i vesentlige samfunns-spørsmål, der det kan foreligge kritikkverdige forhold. Rollen som «samfunnets vaktbikkje» er en av årsakene til at dagspressen er fritatt fra å betale merverdiavgift. Fritaket utgjorde i 2006 ca. 1,46 milliarder kroner, ifølge tall fra Medietilsynet.

Hva det egentlig innebærer å være «vaktbikkje» er ikke særlig klart. At avsløring av maktmisbruk er kjernen i vaktbikkjefunksjonen er innlysende. Men hva som skal avsløres, og hvordan, er ikke definert – pressens «kontrakt» med samfunnet er jo ikke skriftlig. Dessuten er nyhetsstrømmen sterk, antallet saker er stort, og hver sak kan sies å ha sitt individuelle preg som krever et eget skjønn. Derfor kan det være vanskelig å sette opp regler.

LIKEVEL MENER JEG det bør kunne være enighet om at pressen bør forsøke å formidle minst mulig «forurenset» informasjon. Målet må være at lesere og seere selv skal kunne danne seg en mest mulig saklig fundert oppfatning av det aktuelle temaet. Noen ganger kan det være ressurskrevende å finne slik kunnskap. Da er det behov for undersøkende og avslørende journalistikk. De store presseorganene har mer enn nok ressurser til å gjennomføre slike undersøkelser.

Kravene vi bør stille til pressen når det gjelder å informere om mulig kritikkverdige forhold blir da:

A) Fremskaffe relevant informasjon, noe som tidvis kan kreve egne undersøkelser.

B) Formidle informasjonen til leserne på en adekvat måte slik at leserne selv kan ta stilling til hva som er «sant». Her bør det kunne kreves en nyansert og balansert fremstilling.

DAGSPRESSEN får altså nesten 1,5 milliarder kroner i avgiftslette pr. år for å fylle sin samfunnsoppgave. Da fremstår det som et stort paradoks at de kanskje aller viktigste journalistiske arbeidene de siste 15 årene er foretatt av en journalist/privatetterforsker som arbeider utenfor de store presseorganene. Jeg tenker selvsagt på avdekkingen av justismordsakene som gjelder Per Liland og Fritz Moen. Tore Sandberg arbeidet i utgangspunktet på egen hånd da han fikk utgitt boken

Hva det egentlig innebærer å være «vaktbikkje» er ikke særlig klart

«Øksedrapene i Lille Helvete» om Liland-saken. Senere er det utskjelte Se og Hør – som nektes momsfristak fordi bladet ikke lever opp til pressens samfunnsoppgaver – som har finansiert Sandberg.

SANDBERGS INNSATS som «vaktbikkje» overfor justissektoren i Norge er uvurderlig. Hvorfor var ikke noen av de «seriøse» villige til å gi ham de ressursene han trengte? Burde ikke dette bli ansett som selve kjernen i samfunnsoppdraget?

Jeg mener den seriøse pressen i disse tilfellene har sviktet sitt samfunnsoppdrag ved at de ikke har maktet å frembringe den nødvendige informasjon om feilene som førte til de nevnte justismordene.

I Moen-sakene kan pressen anklages for unnlattelsessynder. I Torgersen-saken har det ikke vært mangel på pressedekning, men problemet her har tydeligvis vært en for ensidig dekning.

Hva skjedde da Gjenopptakelseskommissjonen nektet gjenopptakelse av saken? Ifølge en nettmåling gjort av VG mente hele 81 prosent at Torgersen burde fått saken gjenopptatt. Denne oppfatningen reflekterer at leserne må ha dannet seg en oppfatning av Torgersen-saken som etter alt å dømme ikke var korrekt. Her må det riktig nok tas et forbehold i og med at saken nå er klaget inn

for Justisdepartementet. Men uansett endelig resultat i Torgersen-saken kan det hevdes at leserne ikke kan ha fått en nyansert og balansert fremstilling av saken. Når hele 81 prosent er overrasket over at Torgersen faktisk (mest sannsynlig) er skyldig, må pressens dekning ha vært for ensidig.

I ÅRENES LØP er det blitt produsert saksfremstillinger både for og mot Torgersen, og pressen har ikke selv behov å grave frem informasjon. Men her har det åpenbart sviktet når det gjelder videreformidlingen. Pressen har gitt inntrykk av at det skjedde et justismord. Dekningen har vært så ensidig at leserne så å si er blitt forledet.

Personlig mener jeg at pressens dekning av Torgersen-saken bør granskes. Det bør analyseres hvordan leserne/offentligheten er blitt informert i årenes løp. I kriminalsakene kan mediernes dekning påvirke det endelige resultatet (skyldig/ikke-skyldig). For journalister er det derfor grunn til å være ekstra edruelig og balansert i slike saker.

NOK ET EKSEMPEL på pressens svikt er de såkalte hovedflyplassakene. I forbindelse med utbyggingen av Gardermoen ble det gjennom pressen fremsatt en rekke anklager. Kort sagt var det påstander om at kritikkverdige forhold «i kulissene» var årsaken til at Gardermoen – og ikke Hurum eller

Hobøl – ble valgt. Høydepunktet i anklagene var insinuasjoner om at en konsulent var blitt drept i København fordi han tilsynelatende «visste for mye». Det ble også fremmet påstander om at værmålingene på Hurumlandet var manipulert.

Stortinget nedsatte en kommisjon (Smith-kommisjonen) for å granske de alvorlige anklagene i pressen. Kommisjonens konklusjon var hard når det gjaldt pressen: «Flyplassaken gir slående eksempler på hvordan massemedia kan bidra til å skape og/eller vedlikeholde mistillit selv når det ikke har rimelig dekning i de faktiske forhold og går langt ut over området for viktig og legitim debatt om sentrale samfunns-spørsmål» (Dokument nr. 18 (2000-2001) s 245).

I dette tilfellet må det kunne antas at pressen har sviktet både når det gjelder fremskaffing av informasjon og formidlingen.

VED Å INFORMERE om det som skjer i samfunnet forvalter pressen en svært viktig oppgave. Mange avsløringer foretatt av pressen har i årenes løp vært av stor betydning, og det må understrekes at det gjøres mye godt arbeid. Det kan dessuten ikke kreves at dagspressen alltid skal opptre optimalt i forhold til samfunnsoppdraget.

Likevel bør det gi grunn til refleksjon når dagspressen – og da særlig de mest ressurssterke mediene – i mange av de aller

største sakene i nyere tid ikke har levd opp til sitt idealbilde.

Ovenfor har jeg kort referert hva jeg mener har gått galt. Det er både snakk om sviktende kunnskap, og sviktende formidling.

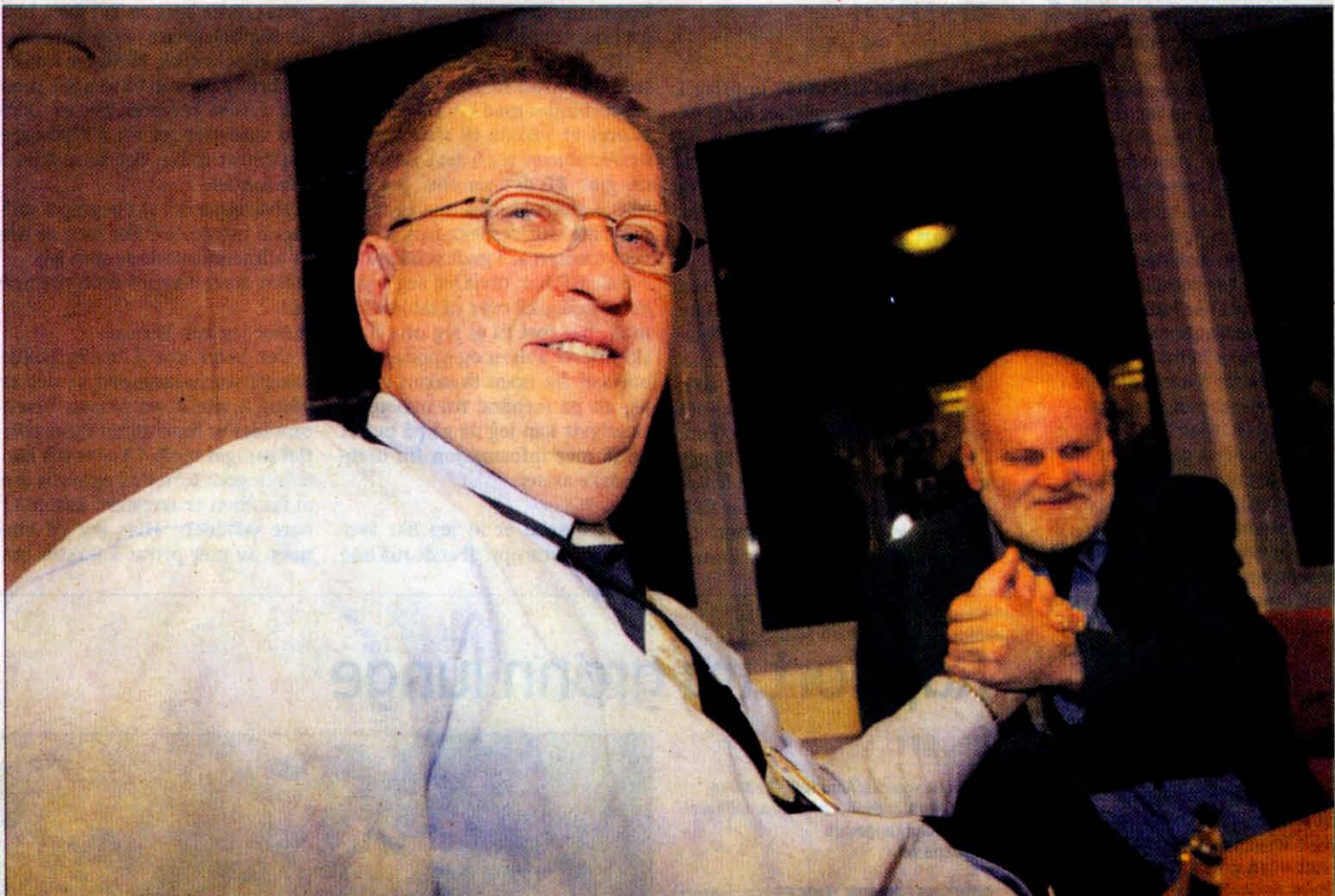
Det kan skyldes kunnskapsløshet og kompetansemangel blant journalister og redaktører. Det kan også skyldes manglende vilje til å fylle samfunnsoppgaven som kritisk korrektiv. Uansett bør det gi grunn til selvransakelse blant pressefolk.

Er millionoverskudd viktigere enn rettssikkerhet? Klarer pressgrupper og konspirasjonsteoretikere for lett å dominere mediedekningen? Har redaktørene reell kontroll med hva initiativrike journalister gjør?

BILDET ER SAMMENSATT. Det finnes neppe bare én årsak, når pressen svikter.

Hadde det kun vært dagspressen som informerte oss ville de groveste justismordene i Norge aldri blitt oppklart, Torgersen hadde fremstått som uskyldig, og lokaliseringen av hovedflyplassen hadde fremstått som resultat av svindel. Men heldigvis er det ikke bare dagspressen som informerer samfunnet.

Bjarne Kvam har skrevet tre bøker om journalistikk; en om undersøkende journalistikk, en om kriminaljournalistikk og en om identifisering i kriminalsaker.

PARADOKS: Dagspressen mottar årlig bortimot 1,5 milliarder kroner i avgiftslette pr. år for å fylle sin samfunnsoppgave. Da er det stort paradoks at de kanskje aller viktigste journalistiske arbeidene de siste 15 årene er foretatt av Tore Sandberg, en journalist/privatetterforsker som arbeider utenfor de store presseorganene, skriver artikkelforfatteren. Her er Sandberg i et lykkelig øyeblikk sammen med Fritz Moen.

ARKIVFOTO: SCANPIX